

مطالعه آثار تصویرگران کتب کودک دهه ۴۰ در ایران بر اساس قوانین و اصول ادراک دیداری (موارد مطالعاتی: آثار تصویرگری مثقالی و زرین کلک)

چکیده:

فرایند ادراک دیداری، واجد اصول نظام‌مندی است که می‌توانند در بازشناسی آثار هنری مفید واقع شوند. براین اساس، قوانین گشتالت در یاری رساندن به ذهن انسان در تجزیه و تحلیل آثار تصویرگری کتب کودک نقشی اساسی به عهده دارد. در زمینه آثار گرافیکی و تصویرگری کتب کودکان با استفاده از اصول ادراک دیداری و روان‌شناسی گشتالت، می‌توان به داده‌های نویافته، مهم و چشم‌گیری دست یافت. هدف از این پژوهش، کشف و شناسایی شایسته و دقیق ظرایف و مختصات تصویرگری کتب کودک است. یک تصویر به ظاهر ساده نقش بسته بر صفحه کتاب کودکان، دارای ویژگی‌های ساختی بسیار متنوع و متعددی است که برای شناخت درست ماهیت آن، می‌توان از سنج‌های مطرح در حوزه ادراک دیداری کمک گرفت. روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و اسنادی بوده است. در این پژوهش، از میان هنرمندان تصویرگر کتب کودکان در دهه چهل ایران دو هنرمند با توجه به میزان فعالیت و بهره‌گیری ایشان از اصول و قوانین گشتالت، به روش غیراحتمالی از نوع وضعی و هم‌چنین، از بین آثار ایشان یک اثر با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌های پژوهش

نوع مقاله: مطالعه موردی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۰۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۹
فروش شمیلی
(نویسنده مسئول)
دانشیار و عضو هیأت علمی دانشکده
هنرهای تجسمی دانشگاه هنر اسلامی
تبریز، تبریز، ایران.
Email: f.shamili@tabriziau.ac.ir

لغیا مطلعمی
دانش آموخته کارشناسی ارشد پژوهش
هنر، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشگاه
هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.
Email: Layam2334@gmail.com
DOI: شناسه دیجیتال
10.22051/jtpva.2022.39314.1386

حاکمی از آن است قوانین شکل و زمینه، مشابهت، مجاورت، بستار، سرنوشت مشترک و قرینگی بیشترین حضور را در آثار این هنرمندان داشته‌اند و هنرمندان از این اصول در ایجاد پرگنانز بالا و بیش‌ترین سطح تاثیرگذاری و تحقق ادراک قوی متناسب با موضوع اثر در ذهن مخاطب بهره گرفته‌اند. قوانین امتداد خوب و پیوستگی به دلیل حضور کم و یا کم‌رنگ در مقایسه با سایر اصول، سطح پرگنانس پایینی را در فرایند ادراک دیداری موارد مطالعاتی این پژوهش ایجاد می‌نمایند.

واژگان کلیدی: کتاب کودک، تصویرسازی، ادراک دیداری، گشتالت، فرشید مثقالی، نورالدین زرین کلک

مقدمه

پایه و اساس تحقیق حاضر را عنصر «تصویر» تشکیل می‌دهد. نمود تصویر را در زندگی انسان از گذشته‌های دور همواره، می‌توان پیگیری نمود. انسان معاصر روابط به مراتب پیچیده‌تری با تصویر برقرار کرده است. تصویر روایت‌گر متغیرهای فرهنگی، اجتماعی، بینشی و... است که این متغیرها با «آگاهی» و «ادراک» انسان ارتباط مستقیمی دارد. همان‌طور که انسان‌ها دلایل انکارناپذیری برای ایجاد ارتباط و سخن با یکدیگر دارند، در مشاهده و مواجهه با یک تصویر نیز نیاز به فهم و مکاشفه و ادراک آن، چه به شکل سطحی و چه عمقی یک ضرورت است. ادراک وابستگی شدیدی به نحوه دیدن دارد. بصیرت‌های اخیر روان‌شناسی ما بر آن می‌دارد که فرآیند دیدن را حاصل فعالیت پیچیده ذهن انسان به‌شمار آوریم که، از رهگذر مهارت‌های اکتسابی قابل ارتقا و بهبود است. بنابراین، قوه باصره خود نوعی بصیرت به‌شمار می‌آید که اتفاقاً، آموختنی است. زبان تصویری، یگانه زبان مشترک همه انسان‌ها محسوب می‌شود. از آن‌جا که، ساختار نحوی این زبان به توانایی مربوط به ادراک تصویر باز می‌گردد، بنابراین، شناخت این تواناییها برای هنرمندی که قصد دارد تا پیامش را در قالب تصویر به مخاطب منتقل کند، امری ضروری است. او باید بتواند نشانه‌های تصویری خود را به گونه‌ای سازمان‌دهی کند، تا به بهترین شکل ممکن توسط مخاطب دریافت شود. تصویرگری، بدون شک همواره و امدار هنر نقاشی و تاریخ سپری شده بر آن بوده است. هرچند تصویرگری را باید پیوند میان نقاشی و گرافیک از یک سو و ادبیات کودک از سوی دیگر دانست، اما عناصر اصلی به کار گرفته شده در تصویرگری و بازنمایی تصویری آن، نخست جلوه‌های نقاشی و عناصر اولیه ادراک دیداری هم‌چون خط، شکل (فرم)، رنگ، بافت و ترکیب بندی و سایر مولفه‌های مطرح در این زمینه هم‌چون زاویه دید، ژرفانگاری (پرسپکتیو)، پی‌آیند تصویرهای پی‌درپی، بیان داستانی و مانند آن را به یاد می‌آورد.

تصویرگری کتاب در ایران به قرن‌ها پیش باز می‌گردد؛ اما تصویرگری نوین کتاب‌های کودک و نوجوان در این سرزمین عمری حدوداً، هفتاد ساله دارد که بیش‌تر مربوط به زمان پیدایش و پیشرفت آموزش و پرورش به سبک جدید و گسترش مدارس می‌شود. در این دوره، تصویرگری برای کودکان نه تنها دارای اهمیت ویژه‌ای شد، بلکه تبدیل به

ضرورتی برای کتاب‌های این گروه از جامعه شد و تا بدان‌جا پیش رفت که از سال ۱۳۴۰ به بعد تصویرگری کتاب‌های کودکان و نوجوانان به‌عنوان شاخه‌ای تخصصی در ایران تعریف و دسته‌بندی شد. به‌علاوه فعالیت‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، انتشارات فرانکلین و چند ناشر بخش خصوصی نیز تأثیر بسیاری بر این مهم داشتند (معدنی، ۱۳۹۴: ۳۴-۳۵). در این دوران، تلاش‌های تصویرسازان کتاب‌کودک از چنان گستردگی و توفیقی برخوردار بوده که در سایر رشته‌های هنری نظیرش را کم‌تر می‌توان یافت. برپایی نخستین نمایشگاه تصویرگران کتاب‌کودک در سال ۱۳۶۸ نشان داد که بسیاری از تصویرگران کتاب‌کودک با ذهن و نگاه‌های متفاوت و گوناگون در جهت گسترش این هنر گام برمی‌دارند. از تصویرسازان دهه ۴۰ می‌توان فرشید مثقالی، پرویز کلانتری، نورالدین زرین کلک، غلامعلی مکتبی، مرتضی ممیز و ابراهیم حقیقی را نام برد. در این پژوهش سعی بر آن است، با نظریه‌ای در روان‌شناسی تحت عنوان نظریه گشتالت^۱ به بررسی آثار هنرمندان تصویرگر دهه ۴۰ ایران پرداخته شود.

پژوهش حاضر در جهت پاسخ به دو پرسش اساسی انجام یافته است: (۱) هنرمندان پیشکسوت تصویرگری کتب کودکان دهه چهارم در ایران، از چه اصول ادراک دیداری در آثار خود بهره بردند؟ (۲) آثار هنرمندان تصویرگر کتب کودکان ایران در دهه چهارم با اصول و قوانین گشتالت چگونه قابل تحلیل هستند؟ در این پژوهش از میان هنرمندان تصویرگر کتب کودکان در دهه چهارم ایران، تصویرگران زرین کلک با کتاب کلاغ‌ها و مثقالی با کتاب ماهی سیاه کوچولو با توجه به هم‌راستا بودن آن‌ها با چارچوب نظری این پژوهش به روش غیراحتمالی از نوع وضعی و از بین تعداد متعددی از تصویرسازی‌های ایشان در کتب مذکور یک اثر با همین روش نمونه‌گیری انتخاب و آثار ایشان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

ادراک دیداری در هنر را با نظریه‌ای در روان‌شناسی تحت عنوان نظریه گشتالت می‌توان بازگو نمود. اصول و قوانین مطرح شده توسط پژوهشگران این عرصه می‌تواند در تحلیل بصری هنرهای تجسمی مورد استفاده قرار گیرد. در واقع، با وجود چنین قابلیت‌هایی، ضرورت استفاده از این دستاوردها در تحلیل و بررسی و شاکله‌بندی جدید آثار هنرمندان تصویرگر کتب کودک قابل توجیه می‌باشد. بررسی انطباق اصول و قوانین بصری روان‌شناسی احساس و ادراک،

با توجه به وقوع انقلاب و جنگ و جهت‌گیری نویسندگان و هنرمندان و شعاری شدن آثار، این دو دهه را به‌عنوان دوره گذار در ادبیات و تصویرسازی مطرح کرده است. این موضوع از زاویه‌ای دیگر در پایان نامه رفایی (۱۳۹۴)، با عنوان «بررسی نقش تحولات اجتماعی بر تصویرگری کتاب کودک سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۷۰» مطرح شده است. پژوهشگر به این فرضیه می‌پردازد که تحولات اجتماعی ایران تأثیر مستقیم بر تصویرگری کتاب کودک در فاصله دهه‌های ۴۰ تا ۷۰ داشته و افت و خیزهای قابل مشاهده در هنر مذکور در قبل و بعد انقلاب، تأثیر قابل توجهی بر تنوع ظهور تصویرگری در این دوران داشته است و نتیجه حاصل از این پژوهش به اثبات این ادعا می‌پردازد. در پایان نامه «تأثیر پیکره‌نگاری قاجار بر روی تصویرسازی کتاب‌های کودکان و نوجوانان در ایران از دهه ۴۰ تا ۹۰»، نوشته عرب میستانی (۱۳۹۳)، به جستجوی تأثیرات پیکره‌نگاری قاجاری بر آثار تصویرگران معاصر پرداخته شده است. نتایج این پژوهش حضور عناصر بومی و مولفه‌های ویژه نقاشی عامیانه و غیردرباری قاجار در آثار تصویرگران معاصر را دلیل تأثیر نقاشی غیردرباری قاجار بر تصویرگران معاصر مطرح می‌کند. در مقاله «تحلیل تأثیر مبانی روان‌شناسی در تصویرسازی کتاب‌های آموزشی کودکان (گروه سنی الف)» نوشته طالع واردکانی (۱۳۹۶)، به بررسی تأثیر مبانی روان‌شناسی بر تصویرسازی کتاب‌های آموزشی کودکان گروه سنی الف و اهمیت روان‌شناسی در نقاشی کودکان پرداخته شده است. برآیند تحقیق این پژوهشگران نشان داد تصویرگری واسطی میان نقاشی، ارتباط تصویری و ادبیات است. حمیلی و صفی‌پور (۱۳۹۲)، در مقاله «تصویرگری کتاب کودک و تأثیر آن در رشد و خلاقیت ذهن کودک» به بررسی مختصری از سیر تاریخی تصویری ارتباط متن و تصویر و تأثیر تصاویر کتب بر مهارت‌های ذهنی و رفتاری کودکان پرداخته‌اند. در حوزه روان‌شناسی احساس و ادراک در زمینه‌ها و علوم مختلف از جمله ادبیات، معماری، فلسفه و... پژوهش‌های متعددی انجام شده است. در سال‌های اخیر کاربست اصول گشتالت در بازخوانی آثار مختلف هنرهای تجسمی نیز مورد توجه قرار گرفته است. اگرچه این پژوهش‌ها بسیار کم‌تعداد می‌باشند. از این میان، می‌توان به مقاله «خوانش نگاره معراج پیامبر (ص) اثر سلطان محمد از منظر اصول ادراک دیداری گشتالت» نوشته باباخان و کامرانی (۱۳۹۹)، «بررسی هماهنگی‌های نقاشی دیواری‌های تهران با محیط شهری با رویکرد روان‌شناسی گشتالت» نوشته ایمانی

آثار تصویرگری هنرمندان پیشکسوت دهه چهل ایران و تحلیل بصری آثار تصویرگری این هنرمندان با الگوگیری از نظریه ادراک دیداری از اهداف پژوهش حاضر است. نمودار ۱، به بررسی فرایند مطالعاتی و ساختار پژوهش می‌پردازد.

نمودار ۱. چهارچوب نظری و فرایند مطالعاتی پژوهش (نگارندگان).

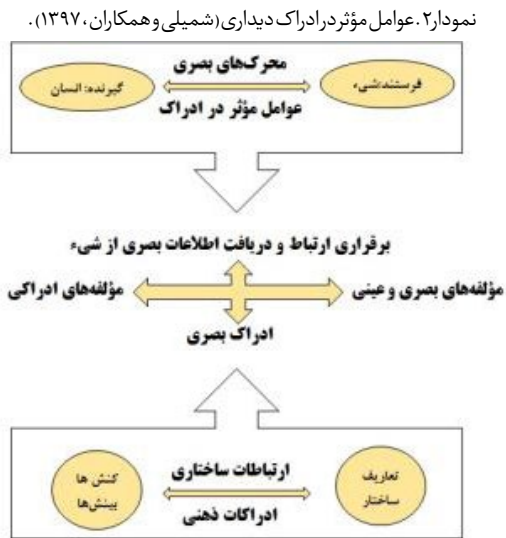

روش پژوهش

این پژوهش از نظر ماهیت به شیوه توصیفی - تحلیلی انجام یافته؛ و داده‌ها و اطلاعات آن از طریق منابع کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند. جامعه آماری، کلیه آثار تصویرگری هنرمندان مورد نظر این پژوهش بوده است که، بنا به رویکرد تحلیلی این پژوهش و هم‌راستا بودن با آن، از میان آثار این دو هنرمند در کتب یاد شده، یک نمونه اثر به شیوه احتمالی از نوع وضعی انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. روش تجزیه و تحلیل نمونه‌ها نیز در این پژوهش از نوع کیفی می‌باشد.

پیشینه پژوهش

در دو حوزه مورد نظر این پژوهش، سازمان احساس و ادراک و نیز تصویرسازی کتاب‌های کودکان پژوهش‌های متعددی انجام شده است. ولی در خصوص تحلیل آثار تصویرگری کتاب‌های کودکان با رویکرد یاد شده پژوهشی صورت نگرفته است. برخی پژوهش‌های انجام یافته در زمینه تصویرگری کتاب‌های کودکان عبارتند از: اکبری اسرمی (۱۳۹۶)، در پایان نامه «بررسی تحول تصویرگری کتاب کودک در ایران دهه پنجاه و شصت» دهه پنجاه را از جمله دهه‌های درخشان در زمینه اهمیت به ادبیات کودک و تصویرسازی کتاب کودک معرفی کرده است، ولی این ایراد را وارد دانسته است که به دلیل نوپا بودن تصویرسازی کتاب مخصوص کودکان، اکثر آثار بیش تر هنرمندان هستند، تا این‌که به نیازهای روحی، ذهن و سن کودک توجه شده باشد. به طور کلی، نویسنده

فرایندهای ادراکی مغز را مورد مطالعه و توجه قرار می‌دهد و بیانگر آن است که اصل عملی ذهن، کل نگر، موازی و همراه با تمایلات خود سازمان یافته (فطری) است (ایروانی و خداپناهی، ۱۳۹۰: ۱۴۱). مفهوم گشتالت یا «شکل کلی» عبارت است از سازمانی که، ویژگی‌های اجزای تشکیل دهنده یا فرایندهای جزئی به تمامی کل آن سازمان بستگی دارد. به عبارتی، نظریه پردازان گشتالت در صدد طرح و ثبوت این فرضیه بودند که چگونگی ظهور عناصر منفرد، وابسته به جایگاه و نقش آن‌ها در الگویی کلی است. به اعتقاد روان شناسان گشتالت، ذهنیتی که از درک ساختار یک پارچه یک کل ناتوان باشد، هیچ‌گاه نمی‌تواند به خلق یا درک اثر هنری بپردازد (آرنه‌ایم، ۱۳۹۱: ۱۰). عوامل مؤثر در ادراک دیداری در نمودار ۳، تنظیم شده است.

نمودار ۳. قوانین شاخص در روان‌شناسی گشتالت (نگارندگان).

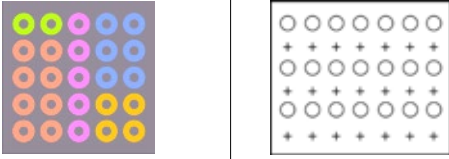

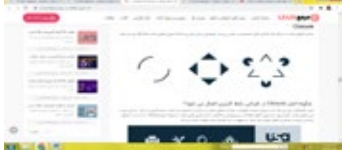

و فهمی فر (۱۳۹۴) و «خوانش نگاره‌هایی از مکتب هرات با رویکرد به نظریه روان‌شناسی ادراک دیداری گشتالت» نوشته شمیلی، محمدزاده و غفوری فر (۱۳۹۷)، اشاره کرد. در این پژوهش‌ها نمونه‌های مورد مطالعه با رویکرد احساس و ادراک مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفته‌اند. شمیلی و غفوری فر (۱۴۰۰)، در مقاله مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان «تشریح رویکرد روان‌شناسانه ادراک دیداری در نسخه قرآنی مذهب قاجاری کتابخانه مرکزی تبریز به شماره ثبت ۳۰۸۹ (مطالعه موردی: واکاوی چهار قانون پرگنائز گشتالت)» به بررسی فرایند ادراک دیداری عناصر بصری نسخه قرآنی مذکور با توجه به اصول مورد نظر گشتالت پرداخته‌اند. هم‌چنین، زارع (۱۳۹۳)، در پایان‌نامه «مفهوم شکل در روان‌شناسی ادراک بصری» به بررسی عناصر تشکیل دهنده در آثار نقاشی نصرت‌الله مسلمیان و آثار نقاشی واحجام «حسن حاضر مشار» پرداخته و چگونگی ارتباط و کاربست ایده و اجرای آن‌ها را در بازنمایی «خیال»، «ذهنیات»، «خلاقیت» و «ایده‌های» هنرمند با استفاده از قوانین بصری گشتالت توصیف، تحلیل و مورد تطبیق قرار داده است.

ادراک دیداری و روان‌شناسی گشتالت

ادراک فرایندی است که از طریق آن احساس، یعنی اطلاعاتی که از اندام‌های حسی گرفته شده است به کل سازمان یافته و معناداری تبدیل می‌شود. اهمیت ادراک از آن جهت است که، دنیای اطراف ما را منظم و زمینه را برای شناخت فراهم می‌کند. شناخت عالی‌ترین سطح پردازش اطلاعات را شامل می‌شود و به کلیه فعالیت‌های فکری انسان اطلاق می‌گردد. پیش از شناخت به ترتیب، ادراک و احساس قرار دارند (کدیور، ۲۰۱۰: ۱۳۹۱). روان‌شناسی گشتالت رویکردی در روان‌شناسی است که بر اهمیت ادراک تصویر یا شیئی تأکید می‌ورزد و درباره چگونگی سازمان یافتن اشیا و تصاویر در ذهن اصولی را مطرح می‌نماید. حاصل مطالعات روان‌شناسان گشتالت در حوزه مطالعات هنری کاربرد بسیاری دارد. می‌توان گفت آثار هنری برای ماندگار شدن به برقراری روابط منطقی درست میان اشکال، عناصر، رنگ و سازمان دهی دقیق‌تر بر اساس اصول بصری نیاز دارند (رضازاد، ۱۳۸۷: ۳۱). این مکتب روان‌شناسی در اوایل سده بیستم در آلمان پدیدار گشت. ماکس ورتایمر^۱، کورت کوفکا^۲ و ولفگانگ کهلر^۳ از استادان جوان دانشگاه فرانکفورت، مثلث بنیان‌گذاران آن را تشکیل می‌دهند. نظریه گشتالت

جدول ۱. مطالعه قوانین گشتالت (نگارندگان).

ردیف	گشتالت اصل	مثال تصویری	شرح مختصری از قوانین
۱	شکل و زمینه		معمولاً، شکل‌های اصلی نقش، و گستره‌های که شکل بر آن دیده می‌شود، زمینه نامیده می‌شود. شکل و زمینه را گاهی، فضای مثبت و منفی نیز مینامند، مثبت به شی اطلاق شده و منفی به فضای دربرگیرنده شی اطلاق می‌شود. گاهی، در ادراک برخی اشکال وارون پذیر ۱۴، جای شکل و زمینه با هم عوض می‌شود.
۲	مشابهت		<p>احتمال این که محرک‌هایی که از جهاتی با یکدیگر شباهت دارند با هم جمع شده، یک شکل واحدی را به وجود آورند، به مراتب بیش تر از احتمال شکل‌گیری محرک‌هایی است که به هم شبیه نیستند (ایروانی و خداپناهی، ۱۳۹۰: ۱۴۳). منظور از شباهت، همه ویژگی‌های مشترک شامل: رنگ، شکل، اندازه، شکل و بافت شکل است. گفتنی است (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۲).</p>
۳	مجاورت		<p>عناصر متناسب نزدیک به هم، به صورت یک مجموعه و کل ادراک می‌گردند (اتکینسون، همکاران ۱۳۸۴: ۲۹۶).</p> <p>در شکل بالا مجاورت خط‌های زوج ما را می‌دارد که این شکل را به صورت سه جفت خط با یک خط اضافی در سمت چپ ببینیم؛ در صورتی که همان خط‌های قبلی که زائده‌هایی به آن‌ها افزوده شده‌است در شکل پایین، اینک به جفت شدن خط‌ها در جهت عکس می‌انجامد و به صورت سه مربع بریده و یک خط اضافی ادراک می‌شود (اتکینسون، همکاران ۱۳۸۴: ۲۹۶).</p>
۴	تداوم/پیوستگی		<p>اصل پیوستگی، یکی دیگر از قوانین انسجام بخشی در ادراک دیداری محسوب می‌شود. شکل‌هایی که با یک عنصر همانند، یک شکل یا خط یا یک رنگ به هم مرتبط شوند، به صورت یک واحد ادراک می‌شوند (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۸).</p> <p>نقش مستطیل کشیده قهوه‌ای در اثر «جورج پراگ» در پیوستگی سایر عناصر و ایجاد مجموعه (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۹).</p>
۵	بستار تکمیل		<p>بستار از آن جهت که چشم را وادار به کامل کردن مسیر می‌کند، دارای اهمیت می‌باشد. تا زمانی که اطلاعات ضروری کافی وجود داشته باشد، ذهن قطعه گمشده از شی را تدارک می‌بیند. بستار با اشکالی که قابل تشخیص هستند، به بهترین حالت عمل می‌کند. اما اشکال پیچیده برای تکمیل در ذهن دشوارتر می‌باشند (URL1).</p> <p>بسته شدن و تمایل به کامل دیدن و تکمیل فرم (URL5).</p>
۶	سرنوشت مشترک		<p>در یک ساختار بصری، عناصری که با هم و در یک راستا به جنبش در می‌آیند، به‌عنوان یک گروه واحد یا یک مجموعه دیده می‌شوند (URL1).</p> <p>بیان بصری سرنوشت مشترک (نیرومند، ۱۳۹۲: ۳۸).</p>

<p>سازمان ادراکی به نحوی شکل می‌یابد، که هر واحد خطی گرایش به امتداد یافتن در مسیر ثابتی دارد. خط‌ها و شکل‌هایی که یک حرکت و جهت مستمر را القا می‌کنند، با هم دیده می‌شوند (نیرومند، ۱۳۹۲: ۵۰).</p>		<p>۷</p>	<p>امتداد جزیر</p>
<p>شکل‌هایی که در یک یا چند محور، قرینه یکدیگر باشند، بهترین و ساده‌ترین شکل ادراکی هستند (ابروانی، ۱۳۹۰: ۱۴۴). گاهی، اصل قرینگی در قالب احساس تعادل در اثر جلوه می‌کند. تعادل به شرایطی اطلاق می‌شود که در آن نیروهای موثر بر یک جسم، یکدیگر را خنثی کنند (آرنه‌هایم، ۱۳۹۱: ۲۸).</p>		<p>۸</p>	<p>توازن</p>

پرگنانس^۵ و قوانین گشتالت

ذهن انسان بر اساس محرک‌های محیط عمل سازمان دادن مولفه‌های گوناگون بصری و معنی دادن به دریافت‌های ذهن را تقریباً هم‌زمان انجام می‌دهد. در این عمل ادراکی دواصل مهم به عنوان قانون ادراکی حایز اهمیت است: یکی، قانون ترکیب یا دسته بندی، که محرک‌های جدا از هم، تحت این قانون به صورت یک محرک کلی درمی‌آیند، دیگری، قانون تجزیه، یعنی تجزیه یک کل به واحدهای کوچک‌تر. بنابراین، ذهن ما اشیاء را سازمان یافته، گروه بندی شده و از این رهگذر ساده ادراک می‌کند (شمیلی، ۱۳۹۴: ۹۹). اصول و قوانین گشتالت، عبارتند از: شکل و زمینه^۶، مشابهت^۷، مجاورت^۸، تداوم یا پیوستگی^۹، تکمیل یا بستار^{۱۰}، سرنوشت مشترک^{۱۱}، امتداد خوب^{۱۲}، و سرنوشت مشترک^{۱۳} (اتکینسون و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۸۴).

در مکتب گشتالت، قانون پرگنانس از اهمیت بالایی برخوردار است. بر اساس آن، نام خوب به ساخت‌ها و سازمان‌های روانی خاصی اطلاق می‌شود که با اوضاع و احوال حاکم وفق داشته باشد. در زمینه معنای یک اثر بصری کلمه خوب، واژه روشن و گویایی نیست؛ برای آن‌که کلمه یا تعریفی را دقیق‌تر به کار برده باشیم، بهتر است به جای آن بگوییم؛ از نظر عاطفی کم‌تر تحریک‌کننده، یا ساده‌تر و بدون پیچیدگی (داندیس، ۱۳۸۷: ۵۹). پرگنانس به مفهوم «کمال پذیری» هسته اصلی روان‌شناسی گشتالت را تشکیل می‌دهد. اصل

پرگنانس در واقع، بر این تأکید دارد که، سازمان ادراکی انسان گرایش ذاتی به درک و دریافت الگوهای انگیزشی دارد که تا حد ممکن ساده هستند. از این رو، برخی از منابع، از آن به قانون طرح‌گرایی یا سادگی یاد کرده‌اند. هر چه قوانین مذکور حضور بیش‌تری در اثر داشته باشند، ادراک بهتر، سریع‌تر و دریافت سازمان یافته‌تر حاصل می‌گردد. از این رو، حضور این قوانین با اصل پرگنانس رابطه مستقیم داشته و میزان قوی یا ضعیف بودن پرگنانس حاصل حضور این قوانین در فرایند ادراک تصویر می‌باشد. در نمودار ۳، قوانین ادراک دیداری تدوین گشته و در جدول ۱، به تشریح قوانین مذکور پرداخته می‌شود.

تصویرسازی کتاب کودک دهه چهل

تصویرسازی یا مصورسازی هنری است مابین نقاشی و گرافیک که در آن، تصویرگر به مدد ابزارها و تکنیک‌های هنری، ارتباط میان متن و تصویر را برقرار می‌نماید. این هنر بسیار ظریف، دقیق و پیچیده است که می‌تواند در سطح‌های بسیار وسیع و متفاوتی باعث برقراری ارتباط گردد و تأثیر ژرفی بر آگاهی و ضمیر مخاطب گذارد. در واقع، هنر تصویرسازی هنر تفسیر متون مختلف است که به صورت مجموعه‌ای از تصاویر، جهت بیان موضوعات نوشتاری برای کودکان و نوجوانان مطرح می‌شود. به عبارت دیگر، تصویرگری یک مترجم بصری است که با هدف و نگرشی عمیق،

جدول ۲. معرفی تصویرگران کتاب کودک دهه دهه چهل در ایران (نگارندگان).

رتبه	رشته	عنوان	دو نمونه تصویرسازی شده	توضیحات
۱	فرشیدمثنالی	عمونوروز ماهی سیاه کوچولو کره اسب سیاه		فرشید مثنالی در دهه های ۴۰ و ۵۰ بیش از ۱۵ کتاب برای کودکان تصویرگری کرد که از میان آن ها «ماهی سیاه کوچولو» جایزه نمایش گاه های براتیسلاوا و بولونیا، کتاب «قهرمان» دبلم افتخار بولونیا و دبلم افتخار یونسکو، «آرش کمانگیر»، دبلم افتخار بولونیا و «سیب طلایی» براتیسلاوا، «مارمولک کوچک اتاق من» دبلم افتخار بولونیا و «من و خاریشت و عروسکم» دبلم افتخار لایپزیگ آلمان و جایزه سوم کنکور نو مارا دریافت کرد (اکرمی، ۱۳۹۵: ۲۸۵).
		جمشیدشاه خروس زری- پیرهن پری		عمونوروز، ۱۳۴۶، فرشید مثنالی، انتشارات: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تکنیک: کاژ (اکرمی، ۱۳۹۵: ۲۸۵).
۲	پرویز کلانتری	خانه حاج حیم آقا کجاست؟ بشنوازی عروسکهای پارچه ای گل اومد-بهار اومد		بیان صریح، رنگ آمیزی تخت و حالت های ساده و گویای آثار پرویز کلانتری را می توان شیوه «واقع گرایی کودکانه» نام نهاد. در آثار او، ژرفنمایی و سایه روشن رنگی تقریباً، کنار گذاشته شده؛ اما حضور همیشگی نمادهای ایرانی در چهره ها، خانه های گاه کلی و زندگی کودکان ایرانی، آشکار و دلنشین است (اکرمی، ۱۳۹۵: ۳۱۸).
		دالی، «سلام» رنگین کمون		اومد بهار اومد، ۱۳۴۷، پرویز کلانتری، ناشر: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (اکرمی، ۱۳۹۵: ۱۸۷).
		قانون اول جمجمک برگ خزون		کدو قلقله زن، ۱۳۴۳، پرویز کلانتری، ناشر: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (اکرمی، ۱۳۹۵: ۲۳۳).
۳	نورالدین زرین کلک	اگر می توانستم مهرتر نسیم عیار امیر حمزه صاحب قران		زرین کلک، یکی از نخستین کسانی بود که به تصویرسازی کتاب کودک و نیز کتاب های درسی آموزش و پرورش برای کودکان و نوجوانان پرداخت. زرین کلک نخستین تلاش های جدی و حرفه ای تصویرگری خود را در موسسه فرانکلین آغاز کرد. اثر کلاغ های او در سال ۱۹۷۰، نشان بهترین کتاب سال یونسکو (توکیو) و در سال ۱۹۷۱ سیب طلایی براتیسلاوا (چک اسلواکی) را دریافت کرد (URL4).
		افسانه سیمرغ زال و سیمرغ کلاغها		امیر حمزه صاحب قران، ۱۳۴۷، نورالدین زرین کلک، انتشارات: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (اکرمی، ۱۳۹۵: ۱۸۴).
۴	علی اکبر صادقی	پهلوان پهلوانان عبدالرزاق پهلوان گردآفرید		علی اکبر صادقی تقریباً همه آثارش را برای کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان انجام داده است و خلاقیت او در تصویرگری، روندی کاملاً جداگانه با آثار نقاشی های خیال گرا، انتزاعی و سوررئالیستی او دارد (اکرمی، ۱۳۹۵: ۲۹۴).
		سفرهای سندباد بحری شطرنج بازی کنیم		پهلوان پهلوانان، ۱۳۴۹، علی اکبر صادقی، انتشارات: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (URL2).
		باران، آفتاب قصه کاشی		باران، آفتاب و قصه کاشی، ۱۳۵۳، نشر نظر (URL2).

مر ترضی ممیز: ۵	قصه-قصه	هر کس خانه‌ای دارد	پالتو قرمز	پالتو قرمز	مر ترضی ممیز، به دلیل آگاهی از چندوچون گستره فعالیت‌های گرافیکی و نشانه‌شناسی‌های جدید در هنر نقاشی از نخستین تصویرگرانی است که حلقه‌های سنتی را در تصویرگری کنار گذاشت و با نگاهی نو و همه‌جانبه که بیش از همه به اصول گرافیک وفادار بود. آثار تصویری ممیز بسیار ساده، گویا و خلاصه شده و بسیار اثر گرفته از ویژگی‌های چاپ دستی است (اکرمی، ۱۳۹۵: ب: ۱۹۴).			هر کس پیدا کرد مال خودش	گنجشک و مردم، ۱۳۴۷، مر ترضی ممیز، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (URL7).	گنجشک و مردم، ۱۳۴۸، مر ترضی ممیز (اکرمی، ۱۳۹۵: ب: ۱۸۱).	راه خانه خورشید	گنجشک و مردم، ۱۳۴۷، مر ترضی ممیز، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (URL7).	
	حقیقت و مردانا	جلد چهارم و پنجم قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (قصه قرآن)	گنجشک و مردم	گنجشک و مردم	گنجشک و مردم، ۱۳۴۷، مر ترضی ممیز، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (URL7).			راه خانه خورشید	گنجشک و مردم، ۱۳۴۷، مر ترضی ممیز، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (URL7).	گنجشک و مردم، ۱۳۴۸، مر ترضی ممیز (اکرمی، ۱۳۹۵: ب: ۱۸۱).	راه خانه خورشید	گنجشک و مردم، ۱۳۴۷، مر ترضی ممیز، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (URL7).	
بهمن دادخواه: ۶	شاعر	لیلیلیلی حوضک	آهو و پرنده‌ها	آهو و پرنده‌ها	بهمن دادخواه هم مانند فرشید مثقالی، تصویرگری حرفه‌ای است و آثار تصویری او نیز به توانایی او در طراحی بستگی دارد. رنگ در آثار او تنها کامل کننده فرم و طرح به‌شمار می‌رود و فرآیند اصلی خلق زیبایی و خیال‌انگیزی نیست. برخی از کتاب‌های بهمن دادخواه به روش رئالیسم (واقع‌گرایی) کودکانه نقاشی شده‌اند (اکرمی، ۱۳۹۵: ب: ۲۹۲).			شاعر	لیلیلیلی حوضک	آهو و پرنده‌ها	شاعر	لیلیلیلی حوضک	آهو و پرنده‌ها
	پرنده چه گفت؟	افسانه	گیلان	گیلان	گیلان، ۱۳۴۷، بهمن دادخواه، انتشارات: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (اکرمی، ۱۳۹۵: ب: ۲۰۲ و ۳۰۶).			پرنده چه گفت؟	افسانه	گیلان	پرنده چه گفت؟	افسانه	
نیکزاد نجومی: ۷	دون کیشوت و ماجرای شیران	گل بلور و خورشید	گل بلور و خورشید	گل بلور و خورشید	نیکزاد نجومی، به سبب آثاری با مضامین سیاسی و نیز روانشناسانه مطرح شده است. نجومی در فستیوال بلونیا در ایتالیا به خاطر تصویرسازی کتاب «گل بلور خورشید» برنده جایزه شده است. وی هم‌چنین، جایزه ملی فرانسه، کانی سومر را در سال ۱۳۴۹ دریافت کرده است (اکرمی، ۱۳۹۵: ب: ۲۹۶).			دون کیشوت و ماجرای شیران	گل بلور و خورشید	گل بلور و خورشید	دون کیشوت و ماجرای شیران	گل بلور و خورشید	
	چی شد بزا اهلی شدند؟	اگر جانوران صورت‌های رنگی داشتن	گرگو	گرگو	نیکزاد نجومی، انتشارات: کانون فرهنگی هنری کودکان (URL6).			چی شد بزا اهلی شدند؟	اگر جانوران صورت‌های رنگی داشتن	گرگو	چی شد بزا اهلی شدند؟	اگر جانوران صورت‌های رنگی داشتن	

برخی از ویژگی‌های تصویرگری کتاب کودک در این دوره را می‌توان چنین خلاصه کرد: در کتاب‌های تصویر شده در دهه چهل، طراحی، محور اصلی بیان تصویری است و زیباشناسی تصویرها بیش‌تر از رنگ و با حضور طراحی شکل گرفته است. آثار هنرمندانی چون مثقالی و دادخواه، اوج حضور طراحی در شکل‌های واقعی یا انتزاعی آن به‌شمار می‌رود. واقع‌گرایی (رئالیسم) کودکانه در آثار کلانتری، و زرین کلک نیز بر پایه گونه‌ای طراحی ساده شده (استیلیزه) برای کودکان شکل گرفته است که تا حدودی با ویژگی طراحی واقع‌گرایانه محض فاصله دارد. در آثار تصویرگرانی چون ممیز نیز گونه‌ای سادگی برخاسته از ویژگی‌های گرافیکی در کتاب کودکان به چشم

رابطه‌ای عاطفی و احساسی بین دو عنصر متن و تصویر ایجاد می‌کند (امین سلیمانی و مرتضوی فر، ۱۳۹۶: ۷۸). تصویرگری دهه چهل، در میان ویژگی‌های تاریخی زمان خود و مجموعه رویدادهای بالا شکل گرفت و ویژگی‌هایی داشت که بیش از همه، ورود موجه‌های تازه هنر جدید و نگاه انتزاعی در هنر بر کیفیت درونی آن اثر گذاشت. رویدادهای دیگری چون گسترش صنعت چاپ، نوآوری‌های سیاسی در چارچوب فعالیت‌های فرمالیستی و کنترل شده و نیز تشکیل سازمان‌هایی چون کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، شورای کتاب کودک و مجله‌های پیک، مهمترین رویدادهای بیرونی تصویرگری کتاب کودک به‌شمار می‌روند.

جدول ۳. تصاویر منتخب از کتاب ماهی سیاه کوچولو به تصویرگری مثقالی و کتاب کلاغ‌ها اثر زرین کلک (نگارندگان).

شرح مختصر تصویر	نمونه مطالعاتی منتخب			تصویرگر منتخب
<p>داستان ماهی سیاه کوچولو در سال‌های پیش از انقلاب ۱۳۵۷ ایران، به‌عنوان یک داستان علیه حاکمیت معرفی می‌شد و بسیاری ماهی سیاه کوچولو را نماد نسل جوان انقلابی و روشنفکر می‌دانستند. زبان نمادین قصه، الهام‌بخش بسیاری از نویسندگان و شاعران مختلف شد و اشعار و متون بسیاری در وصفش سروده شد. قصه قهرمان محور است. شخصیت اصلی و قهرمان آن، ماهی سیاه کوچولو است. قهرمانی پرتلاش، متفکر، باهوش و تسلیم‌ناپذیر که یک تنه، در برابر تمامی مخالفان خود، بر سر عقیده‌ای که به درستی آن ایمان دارد، میایستد.</p>				فرشید مثقالی
	<p>عنوان کتاب: ماهی سیاه کوچولو، نویسنده: صمد بهرنگی، تصویرگر: فرشید مثقالی، سال نشر: ۱۳۴۷، انتشارات: کانون فکری و پرورشی کودکان.</p>			مشخصات کتاب
				اثر منتخب
<p>زرین کلک به دلیل نوشتن قصه برای کودکان و گرایش به نوشتن متن و تصویرگری برای کتاب‌های غیر تخیلی، هنرمندی متفاوت با دیگران به شمار می‌رود. کتاب «کلاغ‌ها» نخستین کتابی بود که تصویرسازی کرد. داستان کلاغ‌ها، داستانی نمادین و استعاری است؛ زیرا «در قصه‌های رمزی و استعاری... قهرمانان قصه، اعم از آن که حیوانات، گیاهان یا جمادات باشند، هر یک از آن‌ها، بدون شک نمادی از قشر یا گروه خاص از جامعه انسانی هستند؛ لذا، برای فهم درست منظور نویسنده، باید نخست آن مصداق‌های انسانی مورد نظر نویسنده را متوجه شد و در ذهن، جایگزین قهرمانان داستان کرد (رهگذر، ۱۳۷۲: ۱۳۶).</p>				نورالدین زرین کلک
	<p>عنوان کتاب: کلاغ‌ها، نویسنده: نادر ابراهیمی، تصویرگر: نورالدین زرین کلک، سال نشر: ۱۳۴۸، انتشارات: مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان.</p>			مشخصات کتاب
				اثر منتخب

ایشان بخشی از زمینه تصاویر، بدون آنکه به کیفیت دیداری آن زیبایی وارد شود، بیرنگ مانده است. وجود عناصر بومی، از

می‌خورد. بعضی از تصویرگران این دوره از زیاده روی در رنگ آمیزی دوری می‌جویند؛ مانند مثقالی و دادخواه، که در آثار

می‌کند. در جدول ۴، قانون نقش و زمینه، رنگ زمینه نسبت به رنگ ماهی‌ها روشنتر می‌باشد و به راحتی، می‌توان شکل و زمینه را از هم تفکیک کرد. تصاویر ماهی‌ها بیش‌تر از زمینه برجسته و جذاب می‌باشند. سه ماهی بزرگ با شکل هندسی مشخص رو به روی تصویر ماهی کوچولوی سیاه دیده می‌شوند. آن‌چه تأثیر عمده بر چشم بیننده می‌گذارد، عناصر مثبت است و آن‌چه حالتی خنثی داشته باشد، عنصر منفی محسوب می‌شود. در این اثر، شکل‌ها به واسطه فرم و به خصوص، رنگ تیره بیش‌ترین تأثیر را بر چشم مخاطب می‌گذارند، به طور کلی، این اثر در اصل شکل و زمینه دارای سطح بالای پرگنانز است.

یکی از مهمترین مراحل اولیه در پردازش اطلاعات تصویری، گروه‌بندی آن‌هاست. هنگامی که، تعدادی از شکل‌ها با هم شباهت داشته باشند، یک گروه را می‌سازند و به صورت یک گروه ادراک می‌شوند. به عبارتی، عناصر گروه‌بندی می‌شوند تا شناخت آن‌ها آسان و درک آن‌ها ساده‌تر شود. ضمن آن‌که، گروه‌بندی شکل‌ها به دسته‌ها و گروه‌های کوچک‌تر، سرعت جستجو را افزایش می‌دهد. از سویی دیگر، شکل‌های مشابه هم دیگر را جذب می‌کنند. منظور از شباهت، همه ویژگی‌های مشترک شامل رنگ، شکل و اندازه است. گفتنی است رنگ‌ها قدرت گروه‌بندی بیش‌تری نسبت به اشکال دارند (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۲). قانون مشابهت خود را در تکرار یک عنصر به تعداد کثیر نشان می‌دهد. چنانچه مشاهده می‌شود، عنصر تکرار هم از لحاظ اندازه و هم از لحاظ شکل مشابه بوده است. جهت شکل پولک‌های ماهی‌های بزرگ با ماهی کوچک‌تر و هم چنین، سمت قرارگیری آن‌ها و نیز شکل ماهی‌ها از قانون مشابهت پیروی می‌کند. همه ماهی‌ها به یک شکل، اندازه و رنگ کنار هم قرار گرفته‌اند و این باعث می‌شود به صورت ستونوار ادراک شوند. باله‌های ماهی‌ها با خطوط ساده و یک‌سان طراحی شده‌اند و جهت حرکت سه ماهی سیاه بزرگ به یک سمت و به سوی ماهی کوچک می‌باشد. هنرمند جهت بیان مفهوم وحدت و همراهی بودن آن‌ها و نیز تقابل آن‌ها از نظر فکرو اندیشه در برابر سوژه اصلی (ماهی سیاه کوچولو)، از این نوع طراحی بهره برده است. لذا، اصل مشابهت با ایجاد گروه‌بندی قوی عناصر مشابه یاد شده، سطح پرگنانس بالایی را در این اثر رقم زده است. طبق اصل مجاورت، اجزایی که به هم نزدیک‌ترند به عنوان یک مجموعه واحد و یا یک گروه ادراک می‌شوند. نزدیکی عناصر بصری ساده‌ترین شرط برای باهم دیدن آن‌ها است.

ویژگی‌های اصلی آثار تصویری در این دوره است که بیش از همه در آثار پرویز کلانتری، نورالدین زرین کلک و محمد زمان زمانی به چشم می‌خورد.

معرفی تصویرگران کتاب کودک دهه چهل

با توجه به جلوگیری از اطاله سخن معرفی تصویرگران دهه چهل و آثارشان در قالب جدول مورد مطالعه قرار گرفته است. جدول ۳، به معرفی تصویرگران کتاب کودک دهه چهل و معرفی آثارشان می‌پردازد.

تصویرگران و نسخه تصویری مورد نظر مطالعاتی

آنچه در نظریه گشتالت توجه هنرمندان را بیش‌تر به خود جلب می‌کند، یافته‌ها و تجربیاتی است که در زمینه ادراک دیداری موجب خودآگاهی بیش‌تر هنرمند در خلق اثر شده است. این تأثیر به نوعی، با پیش‌آگاهی از چگونگی متاثر ساختن مخاطب توسط هنرمند، جذابیت بسیاری ایجاد می‌کند و ابزاری به دست هنرمند می‌دهد، تا همچون جادوگران، مخاطبان خود را با به‌کارگیری ترفندهای بصری که به صورت ذاتی در فرآیند ادراکی آن‌ها وجود داشت، شگفت زده کند. در این بخش، به مطالعه تطبیقی دواثر از تصویرگران دهه چهل با رویکرد به اصول ادراک دیداری پرداخته می‌شود. در جدول ۳، نمونه‌های تصویری مورد نظر مورد بررسی و معرفی قرار می‌گیرد.

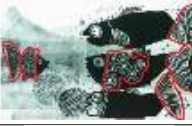
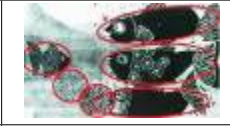

تحلیل نمونه‌های مطالعاتی بر اساس قوانین و اصول ادراک دیداری

تصویر ماهی سیاه کوچولو اثر مثقالی در جدول ۴، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است و بررسی میزان پرگنانس در تصویرسازی اثر مذکور در جدول ۵، تنظیم گردیده است.

تحلیل اثر ماهی سیاه کوچولو

نظریه گشتالت برای باور است که، اشکال در سامان‌دهی به سازمان ادراکی انسان نقش اساسی برعهده دارند. شکل‌ها همان محدوده‌ها و خطوط پیرامونی اجسام و سطوح هستند که دارای کیفیات متفاوتی می‌باشند. شکل‌ها و نقوش ممکن است پیرو یک سری تغییرات تدریجی نسبت به فضای موجود و هم چنین، دارای ارزش‌های احساسی باشند. اصل شکل و زمینه ادعا می‌کند که سیستم ادراکی انسان محرک‌ها را به دو دسته عناصر شکل و زمینه تفکیک

جدول ۴. تحلیل تصویری اثر منتخب تحت عنوان ماهی سیاه کوچولو اثر مثقالی براساس قوانین پرگنانس گشتالت (نگارندگان).

۱- قانون نقش و زمینه					اثر منتخب
					
پس زمینه جزئی تر	نقش	پس زمینه			
۲- قانون مشابهت					
					
شباهت در فرم بدن	مشابهت در حباب‌ها و چشم سه ماهی	مشابهت در پولک ماهی و باله	مشابهت در دم ماهی		
۳- قانون مجاورت					
		مجاورت: ماهی‌های و تشکیلات هم‌پوشانی قوی پرگنانس			
تلفیق فرمی از قانون مجاورت گشتالت	تماس از قانون مجاورت اتصال بال دو ماهی - و قانون عنصر متصل			مجاورت ماهی در جوار حباب‌ها نزدیکی لبه از قانون مجاورت	
۴- قانون تقارن					
					
قرینگی پولک‌های ماهی	قرینگی حباب‌ها در بی‌قرینگی	عدم تقارن	تقارن سه ماهی		
۶- سرنوشت مشترک		۵- قانون بستار یا تکمیل			
					
جهت نگاه سه ماهی به یک سرنوشت مشترک به سوی ماهی سیاه کوچولو	جهت نگاه ماهی سیاه کوچولو به سمت سه ماهی	جهت متقابل ماهی‌ها و تشکیل القای مثلث	شکل دم ماهی و حباب		

ماهی‌های بزرگ تصویر در کنار ماهی کوچک یک گروه مثالی شکل را ایجاد کرده است. اگر چه احساس هم گروه بودن از طریق مجاورت در بین اشکال هم شکل و اندازه، یعنی ماهی‌های بزرگ بیش تر است. در کل، می توان گفت به واسطه این اصل در این اثر، پرگنانس قوی سازمان دهی شده است. براساس اصل نزدیکی لبه‌ها هر چه اجزای یک ساختار بیش تر به هم نزدیک باشند، به عنوان یک گروه واحد دیده خواهند شد. همان طور که در جدول مشخص شده است،

براین اساس، جایی که عناصر یک ساختار بصری در آن واقع می شوند، اهمیت می یابند. در تشکیل یک پرگنانس خوب، اصل مجاورت یا نزدیکی، عامل مهم تری از اصل مشابهت به شمار می رود. به کارگیری این دو اصل در کنار هم باعث قویتر شدن گشتالت اثر می گردد (رضازاده، ۱۳۸۷: ۳۴). در تصویر مذکور، شکل هایی که در نزدیکی هم قرار دارند، هم دیگر را جذب می کنند؛ هم چون ماهی های سیاه بزرگ که در جوار هم یک گروه را تشکیل داده اند، همجواری

در یک طرف با سه ماهی در طرف دیگر قابل ادراک است. قوی ترین گشتالت زمانی رخ می دهد که عناصر یک ساختار بصری بدون آن که هویت مستقل خود را از دست بدهند، در درجه اول، به هم نزدیک شوند و در درجه بعدی، با هم مماس شوند و هم چنین، اگر اجزای یک ساختار هم دیگر را بیوشانند، مشروط بر این که هنوز آن دو یا چند جز بصری از هم دیگر قابل تشخیص باشند، بیش ترین احساس هم گروهی بین آن اجزا احساس می شود. این مورد در تصویر سوم قانون مجاورت جدول ۴ مشاهده می شود. شکل هایی که در راستای مشترکی حرکت کنند یا احساس جهت و هدف مشترکی را در بیننده منتقل سازند در یک گروه دسته بندی می شوند. سرنوشت مشترک در کلیت اتفاق

ماهی سیاه کوچک در سمت چپ تصویر در نزدیکی حباب قرار دارد، نزدیکی لبه باله ماهی های بزرگ در جوار یک دیگر، قانون نزدیکی لبه های قانون مجاورت را نشان می دهد. نزدیکی ماهی ها در جوار یک دیگر اصل ویژگی هم پوشانی را تشکیل می دهند. داندیس در ارتباط با بحث تقارن می نویسد: «میل ما به یافتن تعادل چه هنگام دیدن و چه هنگام بیان کردن یک پیام بصری، به این صورت نمودار می شود که ما، آگاه یا ناخودآگاه، برای چیزی که می بینیم یا طرح آن را می کشیم، اول یک محور عمودی و یک پایه افقی در نظر می گیریم. این دو با یک دیگر مهم ترین عوامل ساختمانی هستند که به وسیله آن ها میزان تعادل سنجیده می شود. این محور

جدول ۵. میزان پرگنانس در اصول ادراک دیداری گشتالت در تصویرسازی فرسید مثقالی (نگارندگان).

ردیف	اصول گشتالت	چگونگی فرایند ادراک دیداری	میزان پرگنانس
۱	شکل و زمینه	زمینه به رنگ خاکستری-آبی استفاده شده است.	قوی
۲	ابعاد شکل رنگ مشابهت	ابعاد ماهی ها به یک شکل و اندازه و رنگ می باشند حباب ها و پولک و دم و باله ماهی همین طور شباهت دارند.	قوی
۳	نزدیکی لبه تماس تلفیق مجاورت	احساس هم گروه بودن بیش تر در هماهنگی فرمی ماهی ها، حباب ها، پولک ماهی، رنگ ماهی، باله و دم ماهی ها ادراک می شود.	قوی
۴	پیوستگی	-	ضعیف
۵	تکمیل/بستار	تکمیل فرم مثلث به واسطه موقعیت ماهی ها و فرم دایره در حباب ها	قوی
۶	سرنوشت مشترک	جهت حرکت ماهی های بزرگ به سمت ماهی کوچک و برعکس	قوی
۷	امتداد خوب	استمرار در فرم خطوط دم و پولک و باله ماهی	متوسط
۸	تقارن	تقارن بین ماهی های بزرگ، حباب ها و بافت پولک و دم و باله ماهی ها	ضعیف

می افتد. اجزا طبق نظم خاصی به سمت موضوع اصلی در حرکت هستند؛ در این قانون، سه ماهی بزرگ به سمت ماهی سیاه کوچک قرار گرفتند و چشم مخاطب را به سمت چپ کادر هدایت می کند. در واقع، ماهی سیاه کوچولو نقطه مشترک دیگر عناصر بصری می باشد. در قانون بستار یا تکمیل حس بسته شدن تداعی می کند. در این اثر بافت باله ی ماهی ها بدون خطوط محیطی در دایره طراحی شده اند. طوری تنظیم شده است که فرم دایره یا بیضی بدون خطوط محیطی القا می شود. یا چیدمان سه ماهی و ماهی کوچولو طوری ترکیب بندی شده است که یک

بصری را می توان محور محسوس نام گذارد، زیرا با آنکه دیده نمی شود، ولی در عمل دیدن همیشه به صورت غالب وجود دارد و در واقع، یک عامل ثابت ناخودآگاه است. چشم در مقابل تصویر و به صورت کلی، وقایع بصری همیشه به دنبال یافتن محور محسوس است» (نیرومند، ۱۳۹۷: ۶۰). عناصر متقارن می توانند متعادل نیز باشند. به عنوان مثال، حضور سه ماهی در زیر یک دیگر از تقارن هم سانی برخوردار هستند؛ به طور کلی، می توان گفت، هنرمند در این اثر تلاشی در ایجاد تقارن هم سان بین عناصر بصری اثر نداشته است. اگرچه احساس ضعیفی از تعادل به واسطه حباب ها و ماهی کوچک

گفتنی است رنگ‌ها قدرت گروه‌بندی بیش‌تری نسبت به شکل‌ها دارند. قانون مشابهت خود را در تکرار یک عنصر به تعداد کثیرا با اندک تفاوت نشان می‌دهد. لذا، عدم ارجحیت فرمی عناصر بزرگ دیگر باعث می‌شود ما همه جزئیات را مشابه هم و در یک موقعیت درک کنیم. اصل مشابهت در این تصویر، پرگنانس بالایی ایجاد کرده است. نظریه گشتالت هم چنین، معتقد است: چشم انسان تنها شمار محدودی از عناصر نامرتب را می‌تواند جذب کند. چشم در مواجهه با تعداد زیادی از عناصر نامگون، به دلیل آنکه قادر به ساخت یک تصویر منسجم از آن‌ها نیست، پدیده‌ها را به عنوان عناصر نامنظم و پراکنده در نظر می‌گیرد. عناصر در اصل مجاورت عاری از تنوع نیست. قانون مجاورت محرک‌هایی است که از لحاظ مکانی یا زمانی به هم نزدیک باشند، به صورت یک کل در می‌آیند؛ به عبارت دیگر، عناصر متناسبی نزدیک به هم، مثل اینکه به یک شکل تعلق داشته باشند، به صورت یک مجموعه و کل ادراک می‌گردند (ایروانی، ۱۳۹۰: ۱۴۲). قانون مجاورت آن است که عناصر مجاور هم از تنوعی نسبی برخوردار باشند که در عین گروه‌بندی قابلیت تمایز نیز داشته باشند و در ترکیب کلی اثر قابل ادراک باشند. تنوع در یک کمپوزیسیون بصری شبیه به تنوع در موسیقی است، یعنی هر چند موضوع‌ها و تم‌های مختلفی در آن وجود دارد، همیشه همگی تحت الشعاع یک تم اصلی هستند (داندیس، ۱۳۸۹: ۱۶۹). در این جا، گروهی از کلاغ‌ها، که به صورت سیاه و سفید دیده می‌شوند، هماهنگی و ریتم فرمی منحصر به فردی را ایجاد کرده‌اند که، به لحاظ دید بصری در اصول گشتالت، از اصل مجاورت پیروی می‌کنند. این اثر به واسطه این اصل از پرگنانس قوی برخوردار می‌باشد. از زیر مجموعه قانون مجاورت می‌توان از ویژگی‌های تلفیق، تماس، نزدیکی لبه‌ها، هم‌پوشانی نام برد. به عنوان مثال هم‌پوشانی یا تماس در قسمت سیمرغ روی گل نشسته می‌توان نام برد. چشم انسان مایل است نمای مری می‌موجود در یک ساختار بصری را تا جایی که جهت نقش مایه‌ها تغییر نیافته و مانعی ایجاد نشده است، دنبال کند. وجود کلاغ‌های سیاه و سفید، باعث شده چشم کلاغ‌هایی را که به رنگ سفید طراحی شده‌اند، از کلاغ‌های سیاه تفکیک نکند و همه را یک سان ببیند. این پوشش بصری یک نواخت و متعادل نشان از هوشمندی هنرمند در طراحی و آراستگی تصویرگری کتاب کودک است که چشم و ذهن کودک را با یک توده سنگین و ناهموار مواجه نکند. بلکه

شکل مثلث قابل ادراک است. بنابراین قانون بستار در این اثر به خوبی اجرا شده است. استمرار در فرم خطوط دم، پولک و باله ماهی‌ها اصل امتداد خوب را در اثر نمایش می‌دهد. بر اساس این اصل، خطوط تشکیل دهنده این قسمت‌ها در تصویر گرایش به امتداد یافتن در مسیر ثابتی دارند و به دلیل داشتن جهت یک‌سان، در یک گروه ادراک می‌شوند. به دلیل جزئی بودن حضور این اصل در اثر در جدول تصویری مطرح نشده است. بر اساس اصل پیوستگی، شکل‌هایی با یک عنصر همانند، یک شکل یا یک خط یا یک رنگ به هم مرتبط شوند، به صورت یک کل ادراک می‌شوند. با توجه به عدم حضور عناصر با این ویژگی در اثر مورد نظر، قانون مربوطه در جدول تصویری مطرح نشده و پرگنانس حاصله ضعیف ارزیابی شده است.

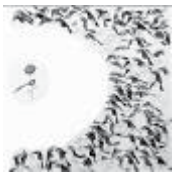

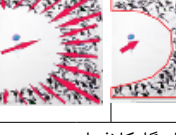

تحلیل اثر کلاغ‌ها

تصویر کلاغ‌ها اثر زرین کلک در جدول ۶، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و بررسی میزان پرگنانس در تصویرسازی اثر مذکور در جدول شماره ۷، تخمین زده شده است.

در بعضی از تصاویر تشخیص شکل و زمینه چندان آسان به نظر نمی‌رسد؛ به طوری که، در این گونه اشکال، شکل و زمینه هم دیگر را تعریف می‌کنند. از رنگ خاکستری برای زمینه و از رنگ سیاه برای نقش عناصر استفاده شده است. کلاغ‌ها به صورت عناصر بصری به رنگ مشکی بر روی زمینه سفید به صورت نیم دایره قرار گرفته‌اند. شکل‌ها (کلاغ‌ها و سیمرغ) به واسطه تضاد تیرگی و روشنی بالا با زمینه، بارزتر و برجسته‌تر ادراک می‌شوند و زمینه فاقد شکل خاصی می‌باشد. مجموعه کلاغ‌ها در این اثر با هم می‌توانند به عنوان شکل مطرح شوند که فرم هندسی دایره ماندی تشکیل می‌دهند و با فضای منفی خود (زمینه) فضای تنش‌زا و پرکنتراستی را ایجاد می‌کنند. از نقطه نظر این اصل در این اثر پرگنانس بالایی ایجاد شده است.

جمع‌کردن اشکال مشابه، گامی است در راه ساده کردن نقوش و در واقع، از خصایص قوای حسی انسان می‌باشد. عناصری که از برخی جهات مشابه یک دیگر هستند، به صورت گروه دیده می‌شوند و ذهن، رابطه معنی‌داری بین آن‌ها ایجاد می‌کند. کلاغ‌های یک‌سان و مشابه، به صورت گروهی و کاملاً شبیه به هم در کنار یک دیگر قرار گرفته‌اند.

جدول ۶. تحلیل تصویری اثرمنتخب تحت عنوان کلاغ‌ها اثر زرین کلک بر اساس قوانین پراگماتس گشتالت (نگارندگان).

۱- قانون نقش و زمینه				اثرمنتخب
				
نقش	زمینه	شکل-نقش		
۲- قانون مشابهت				
				
شباهت سیمرغ و کلاغ	شباهت کلاغ‌های سفید و سیاه	کلاغ‌های سیاه	کلاغ‌های سفید	
۳- قانون مجاورت				
				
تلفیق از قوانین مجاورت	ویژگی تماس از قانون مجاورت	هم‌نشینی کلاغ‌ها در جوار هم‌دیگر	نزدیکی لبه از قانون مجاورت	
۴- قانون تقارن				
				
قرینگی کلاغ سیاه و سفید	قرینگی کلاغ‌های سیاه		در گل	
۶- سرنوشت مشترک		۵- قانون بستار یا تکمیل		
				
اتصال نگاه کلاغ‌ها به سمت سیمرغ وحدت در کثرت- کثرت در وحدت		خطای دید در بسته شدن کادر و کامل کردن نقش ناقص		

افقی توانسته‌اند قرینگی و به عبارتی، اصل تقارن را به خوبی به اجرا گذارند. هم‌چنین، به واسطه حضور کلاغ‌ها در سه جهت و سیمرغ در نقطه مقابل، یک تعادل غیر قرینه مستحکم در تصویر ایجاد شده است. قرینگی در قرارگیری کلاغ‌ها روبه روی هم، پشت سرهم، قرینگی در گل مرکزی قابل مشاهده است که می‌توان از عوامل موثر در تعادل بصری دانست. لذا، اثر از این نظر دارای پراگماتس قوی می‌باشد.

بر اساس قانون سرنوشت مشترک تمام نقاط بصری به یک مرکز ختم می‌شود، به گونه‌ای که چشم و ذهن بدون توجه به

پوشش تصویری به همراه تعادل و حرکت بصری سنجیدهای همراه است. در واقع، کلاغ‌ها و سیمرغ یک معنای بصری را از طریق معنا و حالت ترکیب بندی و از راه استفاده از عوامل بصری دیگر هم چون رنگ و فرم، انتقال می‌دهند.

در اصل تقارن، زمانی که دو عنصر با یک دیگر نسبت به یک محور تقارن داشته باشند، ذهن آن‌ها را با هم مرتبط می‌سازد، حتی اگر از جنبه‌های مختلف بصری ارتباطی با هم نداشته باشند. کلاغ‌هایی که در سه سمت اثر طراحی شده‌اند، و حالتی نیم دایره‌ای به وجود آورده‌اند، حول محور

جدول ۷. مطالعه ادراک دیداری و میزان پرگنانس در اثر منتخب تحت عنوان کلاغ‌ها اثر نورالدین زرین کلک (نگارندگان).

ردیف	اصول گشتالت	چگونگی فرایند ادراک دیداری	میزان پرگنانس
۱	شکل و زمینه	زمینه از تک رنگ سفید استفاده شده و نقش در قالب کلاغ و سیمرغ و گل است.	قوی
۲	مشابهت	کلاغ‌ها در شباهت شکلی، رنگی، و سایز و ابعادی ادراک می‌شوند و هم‌چنین، در شباهت با سیمرغ به زیبایی بصری طراحی و سازماندهی شده است.	قوی
۳	مجاورت	حضور هم‌نشینی کلاغ‌ها در جوار یکدیگر و هم‌نشینی سیمرغ در مجاورت گل یک قانون مجاورت منطقی را ایجاد کرده است.	قوی
۴	پیوستگی	-	ضعیف
۵	تکمیل/بستار	ادراک فرم دایره نامرئی از اتصال محل قرارگیری کلاغ‌ها	قوی
۶	سرنوشت مشترک	راستای حرکت ایجاد شده توسط کلاغ‌ها و ایجاد هدف مرکزی (سیمرغ)	قوی
۷	امتداد خوب	-	ضعیف
۸	تقارن	در ترکیب بندی کل اثر قابل مشاهده است.	قوی

جهتی فقط به یک سمت منعطف می‌گردد. در تصویر مذکور نیز جهت تمامی کلاغ‌ها به سمت سیمرغ رنگی می‌باشد که در وسط تصویر قرار گرفته است. کلاغ‌ها در یک راستا ساکن ایستاده‌اند، به‌عنوان یک گروه واحد و یک مجموعه دیده می‌شوند و سیمرغ خود به تنهایی یک واحد مستقلاً را به وجود آورده است. جهت قرارگیری کلاغ‌ها به سوی سیمرغ مرکز کادر دایره بوده و با حرکتی که به سوی آن ایجاد کرده‌اند، نقطه هدف را در ذهن مخاطب متبادر می‌کنند. اصل سرنوشت مشترک در این اثر پرگنانس بسیار بالایی ایجاد کرده است.

در تصویر کلاغ‌ها اصل بستار به خوبی قابل مشاهده است. بر اساس این اصل، اگر بخشی یا قسمت‌هایی از یک شکل پوشیده، حذف یا مخدوش شده باشد، تا وقتی که قسمت‌های بنیادی اثر مشخص باشد، ذهن قادر به تکمیل اثر می‌باشد و تصویر را به صورت کامل دریافت می‌کند. در اثر مورد نظر ذهن مخاطب قرارگیری نیم‌دایره‌های کلاغ‌ها را تکمیل و به صورت دایره کامل ادراک می‌نماید. به دلیل عدم حضور اصل پیوستگی و امتداد خوب پرگنانس این دو اصل در جدول ۷، ضعیف برآورد شده است.

نتیجه‌گیری

ادراک از طریق حواس ظاهری آغاز می‌گردد؛ ولی باید به وسیله حواس باطنی قوام یابد و تایید گردد. طرحواره‌های ذهنی - که با تجربه و یادگیری طی زمان شکل می‌گیرند - بر حواس باطنی مولف اثر هنری و نیز درک‌کننده آن تأکید دارند. کیفیات این ادراک، ترکیبی از معانی است. ادراکات

حاصل شده از این پیغام‌های حسی در ذهن ناظر به صورت یک مجموعه نقش می‌بندد و چگونگی روابط بین شخص و اثر هنری را شکل می‌دهد. برای تحلیل چگونگی ادراک محیط‌های بصری در یک تصویرسازی و معیار شکل‌گیری آن توسط آن چه که چشم مشاهده می‌کند، مناسب‌ترین رویکرد، تئوری گشتالت می‌باشد که برای ارزیابی ادراک‌های بصری تصویرسازی کتب کودکان در این پژوهش انتخاب شده است. بر اساس مطالعات انجام شده بر روی آثار هنرمندان منتخب در این پژوهش می‌توان به میزان بهره‌گیری آن‌ها از اصول و قوانین گشتالت پی برد. این پژوهش، نوعی مطالعه بین رشته‌ای در هنر روان‌شناسی می‌باشد که در آن با هدف بررسی فرآیند ادراک دیداری و بررسی ارتباط بصری و اثر بخشی آثار منتخب در ذهن مخاطب با رویکرد به نظریه گشتالت، به معرفی تصویرسازی کتاب کودک دهه چهل ایران پرداخته شده است. بدین منظور، حضور اصول هشت‌گانه قوانین ادراک دیداری گشتالت، هم‌چون نقش و زمینه و مجاورت، مشابهت، تقارن، امتداد خوب، تداوم، بستار، سرنوشت مشترک در نمونه‌های مطالعاتی این پژوهش مورد بررسی گرفتند. مطالعات نشان داد، در هر دو اثر بیشترین میزان تاثیرگذاری بر ذهن و چشم مخاطب را قوانین شکل و زمینه، مشابهت، مجاورت، بستار، سرنوشت مشترک و قرینگی بر عهده داشته‌اند؛ لذا، به واسطه آن‌ها پرگنانس قوی در هر دو اثر ایجاد شده است. در اثر ماهی سیاه کوچولوی فرشید مثقالی به دلیل عدم حضور اصل پیوستگی، پرگنانس حاصله از این نظر ضعیف ارزیابی شده است. هم‌چنین،

چنین اصولی ناخودآگاه واقف بوده‌اند و به صورت قابل توجهی در آثار خود از آن‌ها استفاده کرده‌اند. با بهره‌گیری از اصول روان‌شناسی گشتالت به عنوان معیار سنجش کیفی آثار می‌توان گفت، دلیل اصلی تأثیرگذاری و ماندگاری این آثار میزان بالای بهره‌گیری خالقان آن‌ها از این قابلیت‌ها در آثارشان بوده است.

اصل امتداد خوب به دلیل حضور در عناصر جزئی تزیینی و کم‌اهمیت، سطح پرگنانس قابل توجهی ایجاد نمی‌نماید. در اثر کلاغ‌های نورالدین زرین کلک این دو اصل (امتداد خوب و پیوستگی) مصداق عینی نداشته؛ از این رو، سطح پرگنانس حاصله از این نظر ضعیف ارزیابی شد. به طور کلی، می‌توان گفت، تصویرگران مذکور در بازه زمانی یاد شده، به

پی‌نوشت

1. Gestalt Theory.
2. Max Wertheimer.
3. Kurt Koffka.
4. Wolfgang Kohler.
5. Pragnanz.
6. Figure & Ground.
7. Similarity.
8. Proximity.
9. 9 Continuity.
10. Closure.
11. Common Fate.
12. Good Continuation.
13. Symmetry.
14. Reversible Shapes.

کتاب‌نامه

- آرنه‌ایم، رودلف (۱۳۹۱). *هنر و ادراک دیداری*، ترجمه مجید اخگر، تهران: سمت.
- ابراهیمی، نادر (۱۳۴۸). *کلاغ‌ها*، تصویرگر نورالدین زرین کلک، تهران: موسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان.
- آتکینسون، ریتال؛ آتکینسون، ریچارد سی؛ اسمیت، ادوراد ای؛ بم، داریل ج. و هوکسما، سوزان نولن (۱۳۸۴). *زمینه روان‌شناسی هیلگارد*، ترجمه محمد نقی براهنی و همکاران، تهران: رشد.
- اکبری اسرمی، زینب (۱۳۹۶). *بررسی تحول تصویرگری کتاب کودک در ایران دهه پنجاه و شصت*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پژوهش هنر، سیستان بلوچستان: دانشکده هنر و معماری، دانشگاه سیستان بلوچستان.
- اکرمی، جمال الدین (۱۳۹۵ الف). *کودک و تصویر ۱*، تهران: مدرسه.
- اکرمی، جمال الدین (۱۳۹۵ ب). *کودک و تصویر ۲*، تهران: مدرسه.
- امین سلماسی، بهراد و مرتضوی فر، مریم (۱۳۹۶). *تصویرسازی (تاریخچه، اصول و مبانی، تکنیک‌ها)*، تهران: فخرآکیا.
- ایروانی، محمود و خداپناهی، محمد کریم (۱۳۹۰). *روان‌شناسی احساس و ادراک*، تهران: سمت.
- ایمانی، الهه و فهیمی فر، اصغر (۱۳۹۵). «بررسی هماهنگ‌های نقاشی دیواری‌های تهران با محیط شهری با رویکرد روان‌شناسی گشتالت»، *هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی*، شماره ۳۷، ۸۷-۱۰۱.
- باباخان، سمیه و کامرانی، بهنام (۱۳۹۹). «خوانش نگاره معراج پیامبر (ص) اثر سلطان محمد از منظر اصول ادراک دیداری گشتالت» نگره، شماره ۵۳، ۸۳-۹۷.
- بهرنگی، صمد (۱۳۴۷). *ماهی سیاه کوچولو*، تصویرگر فرشید مثقالی، تهران: کانون فکری و پرورشی کودکان.
- حمیلی، پروین و صفی پور، منا (۱۳۹۲). «تصویرگری کتاب کودک و تأثیر آن در رشد و خلاقیت ذهن کودک»، کتاب مهر، شماره ۸، ۱۹۸-۲۰۹.
- داندیس، ا. دونیس (۱۳۹۸). *مبادی سواد بصری*، ترجمه مسعود سپهر، تهران: سروش.
- رضازاده، طاهر (۱۳۷۸). «هنر و معماری»، *آینه خیال*، شماره ۹، ۳۱-۳۷.
- رفایی، عادل (۱۳۹۴). *بررسی نقش تحولات اجتماعی بر تصویرگری کتاب کودک سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۷۰*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد نقاشی، تهران: دانشکده هنر، دانشگاه الزهرا (س).
- رهگذر، رضا (۱۳۷۲). *صمد بهرنگی آن‌گونه که بود... و نگاهی به دیگر قصه‌ها و آرای صمد بهرنگی*، تهران: برگ.
- زارع، فاطمه (۱۳۹۳). *مفهوم شکل در روان‌شناسی ادراک بصری*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد نقاشی، تهران: دانشکده هنر دانشگاه الزهرا (س).

- شمیلی، فرنوش (۱۳۹۴). بررسی آموزش هنر بر سازمان ادراکی و حافظه بصری افراد (با استفاده از آزمون آندره ری)، پایان نامه دکتری پژوهش هنر، تهران: دانشکده هنر، دانشگاه الزهرا (س).
- شمیلی، فرنوش؛ محمدزاده، جعفر و غفوری فر، فاطمه (۱۳۹۷). «خوانش نگاره‌هایی از مکتب هرات با رویکرد به نظریه روان‌شناسی ادراک دیداری گشتالت» دومین همایش ملی نقش خراسان در شکوفایی هنر و معماری ایرانی اسلامی، ۲۴-۴۰.
- شمیلی، فرنوش و غفوری فر، فاطمه (۱۴۰۰). «تشریح رویکرد روان‌شناسانه‌ی ادراک دیداری در نسخه قرآنی مذهب قاجاری کتابخانه مرکزی تبریز به شماره ثبت ۳۰۸۹ (مطالعه موردی: واکاوی چهار قانون پرگنانز گشتالت)»، کتابداری و اطلاع‌رسانی، شماره ۹۸، ۲۶۰-۲۹۳.
- طالع، سعیده و علی محمدی اردکان، جواد (۱۳۹۶). «تحلیل تاثیر مبانی روان‌شناسی در تصویرسازی کتاب‌های آموزشی کودکان (گروه سنی الف)»، هنرهای زیبا-هنرهای تجسمی، شماره ۱، دوره ۲۲، ۱۵۱-۱۶۲.
- عرب میستانی، زینب (۱۳۹۳). تاثیر پیکره‌نگاری قاجار بر روی تصویرسازی کتاب‌های کودکان و نوجوانان در ایران از دهه ۴۰ تا ۹۰، پایان نامه کارشناسی ارشد ارتباط تصویری، یزد: دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد.
- کدیور، پروین (۱۳۹۱). روان‌شناسی یادگیری. تهران: سمت.
- معدنی، فاطمه (۱۳۹۴). نظری بر تصویرسازی کتاب کودکان (کتاب‌های داستانی گروه ب و ج)، تهران: مشق شب.
- نیرومند، محمدحسین (۱۳۹۲). مدیریت چشم مخاطب، تهران: فرهنگسرای میردشتی.

URLs:

- URL1. <https://agerin.ir>, date access: 23/11/2012
- URL2. <https://blog.arthibition.net>, date access: 22/3/2022
- URL3. <https://blog.arthibition.net/storage/uploads/articles>, date access: 20/33/2022
- URL4. <https://cgie.org.ir>, date access: 20/3/2022
- URL5. <https://dl.online-architect.ir>, date access: 22/3/2022
- URL6. <https://iranak.org/sites/default/files/old07>, date access: 23/11/2012
- URL7. <https://momayez.ir/fa/wp-content/uploads>, date access: 23/11/2012

A Study of the Works of Illustrators of Children's Books in the 1960s in Iran Based on the Laws and Principles of Visual Perception (Case studies: Mesghali's and Zarrin Kelk's Works of illustration)

Abstract:

The process of visual perception has systematic principles that can be useful in recognizing works of art. Accordingly, Gestalt laws play an essential role in assisting the human mind in analyzing the illustrative effects of children's books. In the field of graphic works and illustrations of children's books, using the principles of visual perception and Gestalt psychology, new, important and significant data can be obtained. The purpose of this study is to discover and identify properly and accurately the nuances and characteristics of children's book illustrations. A seemingly simple picture, depending on the page of the children's book, has a wide variety of structural features that can be used to properly understand the nature of the criteria in the field of visual perception. The basis of the present study is the "image" element. The presence of the image in human life from the distant past can always be traced. Contemporary man has established far more complex relationships with the image. The image narrates cultural, social, insightful, etc. variables, which are directly related to human "consciousness" and "perception". Just as human beings have undeniable reasons for communicating with each other, so seeing and confronting an image requires understanding, revealing, and comprehending it, both superficially and deeply. Visual language is the only common language of all human beings. Since the syntactic structure of this language goes back to the ability to perceive images, therefore, recognizing these abilities is essential for the artist who intends to convey his message in the form of an image to the audience. He must be able to organize his visual cues in such a way as to be received by the audience in the best possible way. Illustration, without a doubt, has always been indebted to the art of painting and the history spent on it. Although illustration should be considered as a link between painting and graphics on the one hand and children's literature on the other, but the main elements used in illustration and its visual representation are first the effects of painting and the basic elements of visual perception.

Visual perception in art can be recounted with a theory in psychology called the Gestalt theory. The principles and rules proposed by researchers in this field can be used in visual analysis of visual arts. In fact, despite such capabilities, the need to use these achievements in the new analysis, analysis and shaping of the works of children illustrating children's books can be justified. The purpose of the present study is to study the compliance of the visual principles and rules of the psychology of emotion and perception, the illustrations of the veteran artists of the forties of Iran and the visual analysis of the illustrations of these artists by modeling the theory of visual perception. In this study, two artists among the illustrators of children's

Document Type: Case-study
Receive Date: 26 January 2022
Accept Date: 19 June 2022

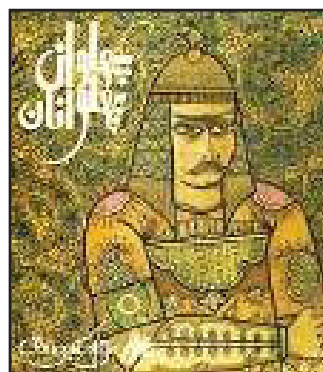
Farnoush Shamili
 (Corresponding Author) Associate Professor, Faculty Member of Visual Arts Department, Tabriz University of Islamic Arts, Tabriz, Iran.

Email: f.shamili@tabriziau.ac.ir

Laya Motalemi
 Master of Art Research, Faculty of Visual Arts, Islamic Art University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Email: Layam2334@gmail.com

DOI:
 10.22051/jtpva.2022.39314.1386

* This article is an extracted from the second author's dissertation entitled "Analysis of the Works of Illustrators of Children's Books of the Forties in Iran based on the Rules and Principles of Visual Perception" under the guidance of Dr. Farnoush Shamili.

books of the forties in Iran, according to their level of activity and use of Gestalt principles and laws, in an improbable situation type, and also among their works, a work by sampling method. Purposefully selected and analyzed. The present study has been done in order to answer two basic questions: 1- What principles of visual perception have been used by the leading illustrators of children's books in the forties in Iran in their works? 2. How can the works of the illustrators of Iranian children's books of the forties be analyzed with the principles and laws of Gestalt? The research method was descriptive-analytical and the method of collecting information was library and documentary.

Book illustration in Iran dates back to centuries ago, but the new illustration of children's books in this land is about seventy years old, which is mostly related to the emergence and development of education in a new style and the expansion of schools. During this period, illustration for children not only became especially important, but also became a necessity for the books of this group of society and went so far that from 1340 AH (1960s) onwards, illustration of books for children and adolescents as a specialized branch It was defined and categorized in Iran. In addition, the activities of the Children and Adolescents Intellectual Development Center, Franklin Publications, and several private sector publishers have had a significant impact on this. During this period, the efforts of children's book illustrators were so extensive and successful that they can be found in other similar fields of art. The establishment of the first exhibition of children's book illustrators in 1989 showed that many children's book illustrators with different minds and perspectives are taking steps to spread this art. Among the illustrators of the forties, we can name Farshid Mesghali, Parviz Kalantari, Nouredine Zarrinkelk, Gholam Ali Maktabi and Morteza Momayez. In this research, an attempt is made to study the works of two artists among the illustrators of Iran in the 1340s AH (1960s) with a theory in psychology called Gestalt Theory.

In this study, a work from the book of Crows and a work from the book of Little black fish were selected and analyzed based on the sampling method mentioned.

Zarrinkelk was one of the first to illustrate children's books as well as education textbooks for children and adolescents. Zarrinkelk began his first serious and professional illustration endeavors at the Franklin Institute. His Crow in 1970 was awarded the UNESCO (Tokyo) Book of the Year Award and in 1971 the Golden Apple of Bratislava (Czechoslovakia). Zarrinkelk is a different artist because of his story writing for children and his tendency to write text and illustrate for non-fiction books. Crows was the first book he illustrated.

The story of the crows is a symbolic and metaphorical story, Because in mystical and metaphorical tales. the protagonists of the story, whether they are animals, plants or inanimate objects, each of them, is undoubtedly a symbol of a particular stratum or group of human society; Therefore, in order to understand the meaning of the author, one must first understand those human instances that the author wants and replace the protagonists in the mind.

Farshid Mesghali illustrated more than 15 children's books in the 1340s and 1350s (1960s to 1970s) and received numerous awards, including The Little Black Fish, which won the Bratislava and Bologna Exhibition Awards. The story is hero-centered. The protagonist and protagonist is the little black fish, a hard-working, thoughtful, intelligent, and unyielding hero who stands in front of all his opponents on a belief he rightly believes.

Findings indicate that the laws of form and context, similarity, proximity, context, common destiny and symmetry have had the most presence in the works of these artists and artists of these principles in creating a high Pregnancy and the highest level of influence and realization of strong perception. They are used in proportion to the subject of the work in the mind of the audience. The laws of good extension and continuity, due to the presence of less or less compared to other principles, create a low level of frequency in the process of visual perception of the case studies of this research. In general, it can be said that the main reason for the effectiveness and durability of these works has been the high level of utilization of these capabilities by their creators in their works.

Keywords: Children's Book, Illustrations, Visual Perception, Gestalt Theory, Farshid Mesghali, Nouredine Zarrin Kelk.

References:

- Akbari Asrami, Z. (2017). A Study of the Evolution of Children's Book Illustration in Iran in the Fifties and Sixties, Master Thesis. Sistan and Baluchestan University. Faculty of Art and Architecture.
- Akrami, J. (2016a). Child and Picture 1. Tehran: Madrese.
- Akrami, J. (2016b). Child and Picture 2. Tehran: Madrese.
- Amin Salmasi, B. & Mortazavifar, M. (2017). Illustration (History, Principles, Foundations, Techniques). Tehran: Fakhrakia.
- Arab Mistani, Z. (2013). the Impact of Qajar Iconography on the Illustration of Books for Children and Teenagers in Iran from the 40s to the 90s. Master's Thesis in Visual Communication. Islamic Azad University. Yazd Branch, Faculty of Art and Architecture.

- Arnheim, R. (2012). *Art and Visual Perception*. (Translated by M. Akhgar). Tehran: Samt.
- Atkinson, R. L.; Atkinson, R. C.; Smith, E. E.; Bam, D. I. C. & Hoeksma, S. N. (2005). *Hilgard's Psychological Context*. (Translated by M. N. Barahani). Tehran: Roshd Publications.
- Baba Khan, S & Kamrani, B. (2019). A Reading of the Image of Miraj of the Prophet of Islam (PBUH) by Sultan Mohammad based on the Principles of the Visual Perception of Gestalt. *Negareh Journal*. January. 53. 83-97. doi: 10.22070/negareh.2020.1173
- Behrangi, S. (1968). *Little Black Fish*. Tehran: Children's Intellectual and Educational Center.
- Dandis, A. D. (1398). *Principles of Visual Literacy*. (Translated by M. Sepehr). Tehran: Soroush.
- Hamili, P. & Safipour, M. (2013). Illustration Of Children's Book and Its Effect on the Development and Creativity of the Child's Mind. *Ketabe Mehr*. 8. 198-209
- Imani, E., & Fahimifar, A. (2016). A Survey on Harmony of Tehran's mural Color, Form and Theme with the Environment (With the approach of Gestalt psychology). *Negareh Journal*. June. 37. 87-101. doi: 10.22070/negareh.2016.345.
- Irvani, M. Khodapnahi, M. K. (2011). *Psychology of Emotion and Perception*. Tehran: Samt.
- Kadivar, P. (2012). *Learning Psychology*. Tehran: Samt.
- Maadani, F. (2014). *A Comment on the Illustrations of Children's Books (Story Books of Groups B and C)*. Tehran: Mashgh Shab.
- Niroumand, M. H. (2013). *Audience Management*. Tehran: Mirdashti Cultural Center.
- Rafai, A. (2015). *Investigating the Role of Social Changes on Children's Book Illustrations in 1370-1340*, Master's Thesis in Painting. Alzahra University, Faculty of Arts
- Rahgozar, R. (1994). *Samad Behrangis as He Was ... and a Look At other Stories and Opinions of Samad Behrangis*. Tehran: Barg
- Rezazadeh, T. (1999). *Art and Architecture*, Ayneh Khiyal. August and September. 9. 31-37.
- Shamili, F & Ghafourifar, F. (1400). *Explanation of the Psychological Approach of Visual Perception in the Quranic Version of the Qajar Religion of Tabriz Central Library under Registration Number 3089 (Case Study: Analysis of the Four Laws of Gestalt)*. Librarianship and Information. 260-293.
- Shamili, F. (2015). *The Effect of Art Education on the Perceptual Organization and Visual Memory of Individuals (Using Andre Rey Test)*. PhD Thesis. Alzahra University.
- Shamili, F; Mohammadzadeh, J & Ghafourifar, F. (2018). *Reading Paintings from the Herat School with an Approach to the Psychological Theory of Gestalt Visual Perception*. Second National Conference on the role of Khorasan in the Flourishing of Iranian Islamic Art and Architecture. 24-40.
- Tale, S., & Alimohamadi Ardakan, J. (2017). Study Analyzing the Impact of Psychological Principles Illustrated Educational Books for Children (Age Group a). *Honar-Ha-Ye-Ziba: Honar-Ha-Ye-Tajassomi*. March. 1). 151-162. doi: 10.22059/jfa-va.2017.61020.
- Zare, F. (2014). *The Concept of Shape in the Psychology of Visual Perception, Master's Thesis of Painting*. Alzahra University, Faculty of Arts.

URLs:

- URL1. <https://agerin.ir>, date access: 23/11/2012
- URL2. <https://blog.arthibition.net>, date access: 22/3/2022
- URL3. <https://blog.arthibition.net/storage/uploads/articles>, date access: 20/33/2022
- URL4. <https://cgie.org.ir>, date access: 20/3/2022
- URL5. <https://dl.online-architect.ir>, date access: 22/3/2022
- URL6. <https://iranak.org/sites/default/files/old07>, date access: 23/11/2012
- URL7. <https://momayez.ir/fa/wp-content/uploads>, date access: 23/11/2012